

Analys av orsaker till mortalitet i epilepsi

Svein I Johannessen, Torbjörn Tomson, Matti Sillanpää, Birthe Pedersen, eds. **Medical risks in epilepsy**. 146 sidor. Petersfield-Philadelphia: Wrightson Biomedical Publ Ltd, 2001. Pris £29.00. ISBN 1-871816-46-7.

Recensent: Tom Brismar, professor och överläkare, sektionen för klinisk neurofysiologi, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

II Epilepsi medför tre gånger ökad mortalitet. Siffran (standardized mortality rate, SMR) är något högre bland yngre individer än bland äldre beroende på att den förväntade mortaliteten (av andra orsaker) är lägre i den yngre åldersgruppen. I en nyutkommen samlingsvolym »Medical risks in epilepsy« (146 sidor) analyseras ko-morbiditet och orsakerna till den förhöjda mortaliteten i den heterogena populationen av patienter med epilepsi. Boken är en samlingsvolym där 25 epileptologer (mest nordiska) bidrar med olika aspekter på mortalitet, olyckshändelser, psykisk sjukdom och suicid, trafikmedicin, körkort och försäkringsfrågor under en samnordisk redaktion av Svein I Johannessen, Torbjörn Tomson, Matti Sillanpää, Birthe Pedersen.

Mortaliteten

Vart tionde dödsfall är SUDEP (sudden unexpected death in epilepsy). I de flesta fall är SUDEP relaterat till epileptiskt anfall, och det är möjligt att hjärtarytmi har betydelse. Lena Nilsson som själv bidragit med omfattande forskning inom området lyfter fram frågeställningen om antiepileptika (av vilka karbamazepin, fenytoin och lamotrigin är jonkanalblockerare) kan bidra till en påverkan på hjärtats retledningssystem utöver vad som kan betingas av det epileptiska anfallet. Detta leder vidare till en detaljrik redovisning av antal dödsfall och biverkningar orsakade av olika antiepilep-

tika (Håkan Askmark och Monica Petersson), där slutsatserna dock begränsas till att valproat och felbamat oftare orsakar allvarlig biverkning än övriga preparat, framför allt lever- och blodsjukdom. Det finns uppenbarligen ingen tydlig koppling till hjärtarytmi som skulle förklara SUDEP, men en underrapportering av mindre allvarliga biverkningar är trolig, vilket gör det svårt att kartlägga potentiella risker. Överdödigheten behandlas även i ett auktoritativt och centralt avsnitt skrivet av Torbjörn Tomson, men dessutom av två ytterligare författare (Rasmus Lossius och Mogens Laue Friis) som bidragit med var sitt kapitel, och man kan undra om inte en viss överflödighet hade undvikits om de olika författarna skrivit sin text tillsammans.

Olycksrisker

Trafikolyckor och drunkning förekommer hos barn och vuxna med epilepsi. Allehanda olycksrisker avhandlas i flera kapitel, och en stor mängd sifferuppgifter redovisas, men det är inte helt lätt att utläsa i vilken omfattning det verkligen föreligger en ökad risk för olika skadetyper. Vissa undersökningar är också motstridiga. I vissa avsnitt används begreppet »risk« också i sin vidare betydelse för att beskriva statistiskt samband t ex i form av ökad risk för psykiatrisk sjukdom eller annan ko-morbiditet.

Psykiatrisk sjukdom

Kapitlet om psykiatrisk sjukdom vid epilepsi synes i detta sammanhang mycket viktigt, inte minst med hänsyn till den ökade suicidrisken, och det är väl behandlat av Helge Björnäs. Depression förekommer hos 25 procent i en blandad epilepsipopulation, och tillståndet är framför allt relaterat till temporallobsepilepsi och partiellt komplexa anfall. Därtill kommer att psykiska symtom också är en viktig komplikation vid epilepsikirurgi.

Körkorts- och försäkringsfrågor

Trafik- och körkort i relation till epilepsi behandlas i två separata kapitel (Anders Sundqvist) som också rymmer uppgifter om skillnader i nordisk lagstiftning på området. I bokens inledning framhåller redaktörerna det beklagliga faktumet att många försäkringsbolag vägrar att teckna försäkring för personer med epilepsi, utan att beakta de stora skillnader som finns inom denna grupp.

Bok avsedd för specialister

Boken som riktar sig till specialister inom epilepsi och angränsande områden är ett värdefullt bidrag som ger fakta i debatten av dessa frågor, och den har hög aktualitet både till sitt ämne och innehåll.

Antologi kring jaget, själen, den fria viljan, etik och moral

Hugo Lagercrantz, red. **Hjärnan och medvetandet. Neurofilosofiska essäer om medvetandet som en hjärnprocess, medvetandets uppkomst, det omedvetna, hjärnan och konsten och hjärnan och livsviljan**. 151 sidor. Nora: Bokförlaget Nya Doxa, 2001. ISBN 91-578-0387-0.

Recensent: Carl-Gerhard Gottfries, professor emeritus, Göteborg.

II Enligt Descartes är läran om medvetandet »utomvetenskaplig«, vilken åsikt sannolikt under sekler fått en förlamande inverkan på den medicinska och biologiska forskningen om medvetandet, jaget, personligheten och känslor. Det är därför med stort intresse man tar del av en bok med ovanstående titel skriven av erfarna vetenskapsmän.

Sammanställning av föreläsningar

Boken är en sammanställning av föreläsningar organiserade av Karolinska institutets kulturråd och har redigerats av Hugo Lagercrantz. Självklart löper en bok av detta slag risken att bli löst sammanfogad, och denna bok har också ett mycket blandat innehåll. Åtta framstående representanter för hjärnforskning, psykologi, filosofi och konstvetenskap presenterar sina aspekter, vilka dock inte alltid fokuserar just hjärnan och medvetandet. Detta gör inte boken mindre läsvärd, men läsaren måste vara beredd på utflykter från huvudtemat.

Åtta framstående författare

Per Bjurströms kapitel om hjärnan och konsten är förvisso vid sidan om huvudtemat, men intressant. Ett konstverk medger ett oändligt antal tolkningar, det aktiverar olika delar av hjärnan och kombinerar olika tankevägar och kän-

loupplivelser. Kapitlet är säkert mycket givande för konstintresserade. Hugo Lagercrantz beskriver i sitt kapitel hur omoget människobarnet är när det föds, men medvetandet i form av att rikta och avleda uppmärksamheten utvecklas relativt snabbt. Mari Åsberg ger i sitt avsnitt medicinska och filosofiska aspekter på självmord och påpekar de intressanta samband som finns mellan vissa biologiska markörer, framför allt markörer för serotoninomsättningen i hjärnan, och självmordsbeteende. Martin Ingvar beskriver i sitt kapitel hur man med modern utbildningsmetodik kan åskådliggöra hjärnans informationshantering. Arne Öhmans kapitel heter »Förnuft och rädsla«, och han sätter in rädslan i ett evolutionärt perspektiv. De psykopatologiska fenomen som fobiska tillstånd utgör kan därigenom lättare förstås. Man blir dock något undrande när författaren anger att emotionell aktivering och medveten igenkänning är två oberoende processer. Det medvetna förnuftet är fränkopplat den emotionella aktiveringen. Finns det inte ett »emotionellt förnuft« som gör att de flesta människor inte utvecklar fobier? Detta kapitel är det som mest ingående diskuterar relationen mellan förnuft och känsla.

Neurofilosofiskt perspektiv

Centrala avsnitt i boken, med tanke på bokens titel, är de som författats av Germund Hesslow, Peter Århem och Peter Gärdenfors. Dessa författare närmar sig problemet om medvetandet i ett neurofilosofiskt perspektiv. De är eniga om att det inte finns speciella nervceller som svarar för medvetandet. Däremot ges förmågan till »en inre värld« betydelse. Frågan ställs när i evolutionen denna förmåga uppstått. Uppenbart är den förknippad med utvecklingen av storhjärnans bark. Peter Gärdenfors presenterar två typer av mentala representationer – kopplade och frikopplade – i den inre världen. Germund Hesslows idé är att hjärnan kan generera sitt eget inflöde, vilket gör att den kan simulera såväl ett beteende som en perception. Hjärnan kan dessutom anticipera perceptuell aktivitet som liknar den som uppstått om simuleringen faktiskt hade utförts i verkligheten.

Dessa teorier liknar dem som presenteras av nobelpristagaren Gerald Edelman och som han benämner »re-entrant mapping«. Efter det att en händelse inträffat kan hjärnan återuppleva det skedd och justera de beteenden (reflexbanor) som visat sig vara ogynnsamma. Enligt min mening betyder detta att vi snarare har ett »eftermedvetande« än ett medvetande, vilket i och för sig kan vara nog så viktigt. Något som inte diskuteras

i boken är Benjamin Libet's fynd som visar att medvetandet om viljan att göra en handling kommer först en halv sekund efter det att hjärnan påbörjat handlingen.

Frågan om ett medvetande i form av en immateriell själ och frågan om en fri vilja får förstås inga entydiga svar i boken, men det framhålls att i synen på medvetandet finns ingen principiell skillnad mellan människor och andra däggdjur. Är människan en biologisk »makromolekyl« som ibland ger mycket komplicerade men ändå reflektoriska svar på stimuli vilka i ett »eftermedvetande« kan bearbetas så att reflexbanorna vid senare tillfällen blir mer ändamålsenliga för individen?

Läsvärda fristående kapitel

Som sagt bokens kapitel är löst sammanfogade, vilket dock tydligt framgår av bokens försättsblad varför köparen inte kan anse sig vilseledd av bokens huvudtitel. Samtliga kapitel i boken är läsvärda och för den som är intresserad av medvetandet är några av kapitlen mycket givande. En början till att försöka förstå problemen om jaget, själen, den fria viljan, etik och moral.

Forna tiders syn på självmord

Arne Jarrick. **Hamlets fråga. En svensk självmordshistoria.** 239 sidor. Stockholm: Norstedts Förlag, 2000. ISBN 91-1-300859-5.

Recensent: Lisbet Palmgren, professor, Lidingö.

■ Arne Jarrick är professor i historia vid Stockholms universitet, och han är speciellt intresserad av hur våra tankar och värderingar förändras genom tiderna och hur detta avspeglas i religion och ju-

ridik. Det är lätt att se hur forna tiders människor var beroende av sin tids tänkesätt. Med det följer ju också insikten om hur beroende vi själva är av vår tids tänkesätt! Hans förra bok hette »Kärlekens makt och tårar«.

Intressant historieberättare

Det är en glädje att läsa vad Arne Jarrick skriver, vare sig det handlar om kärlek eller självmord. Han är lika lärd och kunnig som han kan vara lätt på hand. Den nu aktuella boken om självmordets historia är, trots det lugubra ämnet, både personlig, rolig och mycket intressant. Man lämnar den ifrån sig med betydligt större kunskaper i det ämne han behandlar utan att man egentligen märkt att han lärt ut någonting. Han är ingen lärare, snarare en historieberättare. Det är bara så, att hans historier råkar vara sanna.

Den »historia« han här förtäljer är bitvis häpnadsväckande. Det är svårt för en nutidsmänniska att förstå hur strängt och oförsonligt domstolen såg inte bara på självmord utan också på självmordsförsök. Det tycks till och med ha hänt att sådana försök bestraffades med döden! Men framför allt sökte man med olika medel sätta sig till doms över den redan döde och gjorde vad man förmådde för att förmäna honom den eviga vilan genom att inte tillåta begravning i vigd jord. Intressant är även hur man i fåvitsko sökte skilja mellan olika självmordskandidater utifrån deras motiv och sinnestillstånd. De som begått dådet i »förtvivlan« eller »desperation« betraktades som mera skyldiga än de vars motiv var »svärmod« eller »huvudsvaghet«. Ty de senare ansågs inte helt kunna ansvara för sina handlingar. Alla måste dock bestraffas efter döden, även om straffen var av olika tyngd: Begravas av bödeln i skogen utan ceremoni var allvarligare än att få sin begravning i skymundan och i tysthet på någon avlägsen del av kyrkogården eller rent av under kyrkogårdsmuren. Jarrick beskriver också hur sedererna med tiden förändrats och förmildrats även i religiösa kretsar.

Spännande läsning

Det som dock gör hans bok om självmordets historia särskilt intressant är att han till historieberättningen lagt sina egna personliga tankar runt dessa fenomen. Han framlägger en, om inte heltäckande så dock säkerligen mycket relevant, tolkning såväl av självmordskandidaternas dolda syften som av domarnas skäl att reagera som de gjorde. Jag vill inte gå närmare in på hans teorier här för att inte avslöja för mycket, som man brukar säga om detektivromaner. Jag vill bara konstatera: Det är mycket spännande! •